

MOMENTE INIȚIALE DIN ACTIVITATEA MUZEULUI DE ISTORIE NATURALĂ DIN PERPIGNAN (FRANȚA)

ROBERT BOURGAT

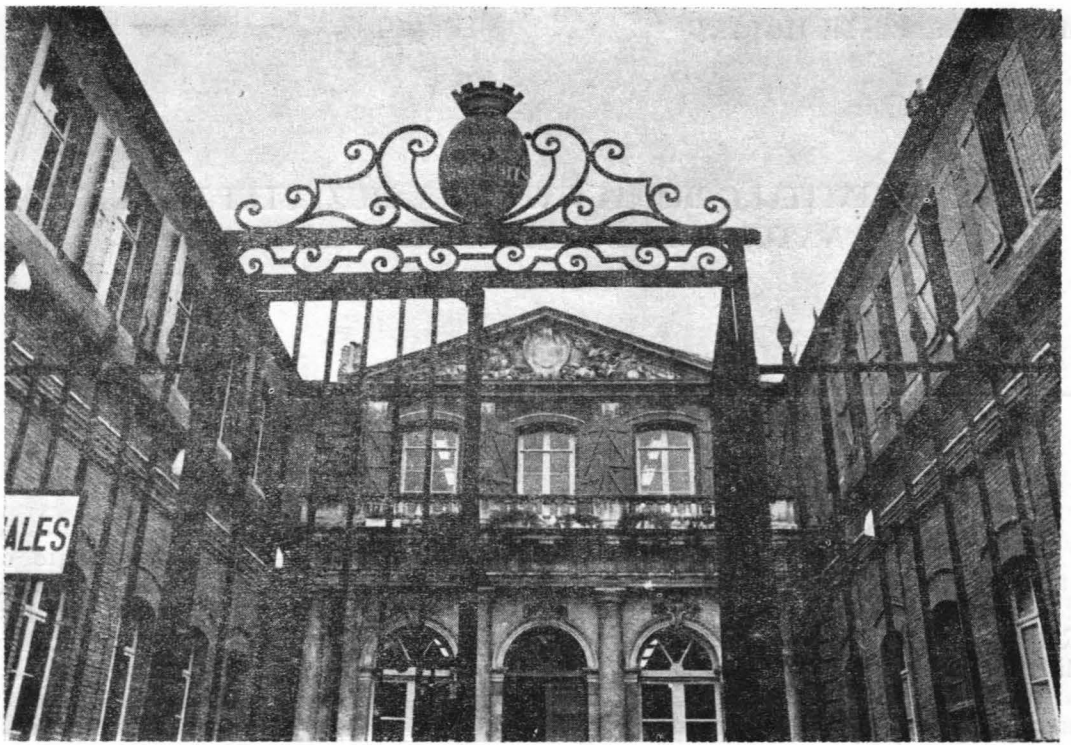
Perpignan — centru administrativ al departamentului Pirineilor Orientali, vechea capitală a efemerului regat de Majorca¹ și mai târziu a provinciei Roussillon — a avut o universitate încă din 1349². Aceasta a cunoscut o perioadă de înflorire către mijlocul secolului al XVIII-lea când i s-a construit un nou local³ și s-a înființat catedra de medicină. Bogăția și diversitatea plantelor și a altor produse naturale a justificat întemeierea unui cabinet de istorie naturală, acțiune schițată deja în articolul 11 al Declarației regale din 31 martie 1759 privind organizarea, în cadrul universității, a unei grădini botanice și predarea unui curs de botanică la Facultatea de medicină. Constituirea efectivă a cabinetului de istorie naturală a avut loc la data de 8 octombrie 1770, prin decretul Consiliului Universității, care l-a numit ca director pe Carrere, titular din 1762 al catedrei de anatomie și chirurgie de la Facultatea de medicină. Directorul, care era și conservator și profesor, avea misiunea de a dezvolta colecțiile și a le păstra în bună stare. În acest scop făcea verificări anuale și întocmea rapoarte privind starea pieselor, precum și liste cu piesele în stare bună și cele deteriorate care urmau a fi înlocuite.

Sub directoratul lui Carrere, primul conservator al colecțiilor de istorie naturală ale orașului, cabinetul, limitat inițial la colecții provenind numai din regiune, a devenit, după trei ani, o instituție de prestigiu. Terbarul cuprin-

dea cam 200 de plante, sectorul de mineralogie avea o mare cantitate de metale, roci, cristale, săruri minerale, cuarțuri și marmură; regnul animal se distingea prin varietatea viețuitoarelor adunate. Această ultimă parte se îmbogățise, pe lângă o colecție de pești, cu una de litofite și alte specimene marine.

Cu toate aceste realizări, deoarece colegii săi, i-au făcut mai multe reclamații⁴, care au ajuns până la Versailles, cancelarul de Maupeou a cerut domnului de Bon, primul președinte al Consiliului Suveran din Roussillon, să-l înlocuiască pe Carrere, devenit „supus detestabil”. După plecarea lui Carrere (la 3 iulie 1773 (el a devenit mai târziu medicul lui Ludovic al XVI-lea) și până în 1782, grădina botanică și colecțiile de istorie naturală au fost îngrijite de Louis Michel Costa Serradell, un protejat al ducelui de Noailles, medic, profesor și decanul Facultății de medicină.

Din 1782, cabinetul a fost condus de Sauveur Masvezy, profesor la Facultatea de medicină, care a întocmit un inventar exhaustiv al colecțiilor, vizat la 1 decembrie 1786, de către Louis Marigo Vaquer, maestru în arte, doctor în drept și rector al universității. Din 1793, când Convenția a suprimat universitatea⁵, Cabinetul a fost neglijat, până ce tânărul medic Emmanuel Bonafos⁶ a devenit directorul Grădinii Botanice. Când acesta a venit de la Paris, a găsit colecțiile total abandonate. El a făcut un inventar al obiectelor ce apar-

Vechea universitate, sediul Cabinetului de Istorie Naturală

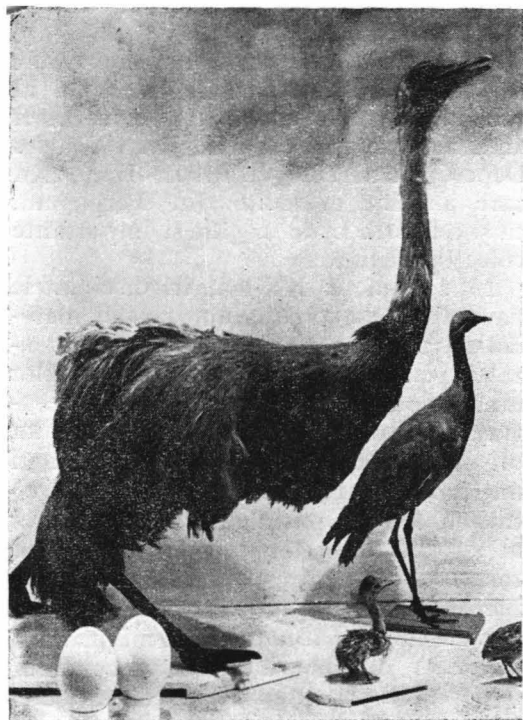
țineau Cabinetului de istorie naturală, datat 28 ianuarie 1795, în care este descris și mobilierul, suficient și confortabil, compus din 13 frumoase dulapuri cu uși, o masă mare pictată și aurită, ca și dulapurile și o lustră de cristal. În acest inventar, Bonafos precizează numerotarea obiectelor, fiecare piesă purtând numărul 65, cod ce desemna Pirineii Orientali, situând colecțiile pe plan național și tratându-le ca patrimoniu de stat. Colecțiile erau grupate în trei secțiuni: A_1 — mineralogie; A_2 — zoologie; A_3 — Ierbarul ce număra 1390 de taxoni păstrați în 6 mape. Ierbarul cuprinde plante din zona Pirineilor și din câmpie, dar începuse să îmbătrânească⁷.

Perpignan a avut șansa de a deține două inventare detaliate ale Cabinetului de istorie naturală din secolul al XVIII-lea, întocmite la intervale de 9 ani, înainte și după Revoluție. În arhaismul lor, aceste documente sunt purtătoarele unui mesaj modern de unitate a unei colecții care-și datorează

valoarea ansamblului : diferitele elemente se completează reciproc dând ansamblului bogăția unei opere constituite.

Statutul său de bun public, componentă a patrimoniului național, depozitarul nefiind decât girantul, este atestat de circulara ministerială din 21 mai 1801 care cere prefectului informații asupra colecțiilor de obiecte de știință și artă din departamentul său administrativ și asupra stării Cabinetului. Ca răspuns, E. Bonafos a întocmit, la 27 iunie 1801, un inventar succint pe care prefectul l-a trimis, 5 zile mai târziu, la Ministerul de Interne.

Încercând să profite de interesul arătat în acel moment de autorități față de colecții, E. Bonafos, dornic să dezvolte pe cele pe care le avea în grijă, s-a adresat încă o dată generalului Martin, prefectul departamentului, la 15 august 1801: „*mai mulți prefecti, dorind să procure pentru școala centrală din departamentul lor o colecție de obiecte de istorie*

Nandu, o donație [a lui Eugene Boluix

naturală, au trimis la Paris profesorul care predă această știință. Majoritatea, pentru a nu spune toți, au obținut în acest mod, de la Ministerul de Interne și de la Muzeul Național, colecții prețioase". El propune să meargă la Paris pe cheltuiala sa și precizează că i se pare „drept să ia din sumele afectate Grădinii Botanice și cele prevăzute pentru școală, pe anul X, banii necesari pentru adunarea și transportarea obiectelor.” Se pare că această cerere a avut un aviz favorabil înainte de închiderea școlilor centrale care a survenit în 1803.

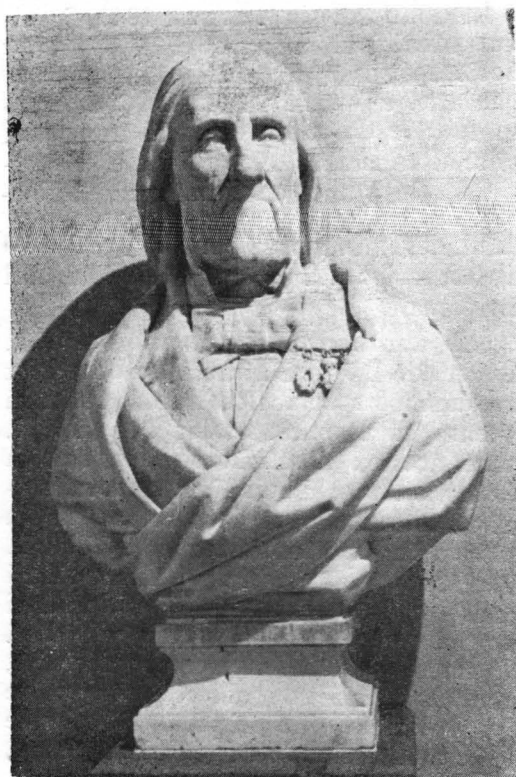
Prin decizia guvernamentală din 28 ianuarie 1803, Cabinetul trece sub tutela orașului Perpignan; după inventariere, colecțiile au fost predate cetățeanului Lasserre, adjunct al primarului. Ca urmare a unei noi decizii guvernamentale, din 6 mai, prefectul a ordonat, la 25 iulie, sigilarea ușii Cabinetului care de atunci n-a mai interesat pe nimeni.

Abia în 1816, Ministerul de Interne a inițiat reactivarea Cabinetului, dar demersurile ministerului au rămas fără nici o urmare.

În 1839, Societatea Pirineilor Orientali de Științe, Litere, Arte Industriale și Agricole fondată în 1833 a preluat de la municipalitate colecțiile de științele naturii pe care le-a aranjat în dulapuri adecvate.

La acestea s-au adăugat propriile sale colecții, realizate de membrii care făceau cercetări naturaliste. Farmaciști, medici, entomologi au desfășurat o remarcabilă activitate într-o epocă în care dezvoltarea disciplinelor naturaliste de observație a fost asigurată de savanți precum: A. Brogniart, H. de Blainville, J.B. Lamarck, G. Cuvier, E. Geoffroy, St. Hilaire, R. Haüy. Din acea perioadă se păstrează și astăzi în muzeu remarcabila prezentare a „Moluștelor terestre și de apă dulce din departamentul Pirineilor Orientali”, realizată cu gust și competență de M. Aleror. Prestigiul crescut al colecțiilor din Perpignan a făcut ca Ministerul de Interne să hotărască să trimită la Perpignan diverse piese de științe naturale de la Muzeul

Louis Compañyo (1781–1871), primul conservator municipal

Național din Paris. Cabinetul de Istorie Naturală dezvoltându-se, s-au înmulțit și problemele de ordin material și, ca urmare, Societatea a decis să întocmească inventarul Cabinetului și să stabilească cheltuielile făcute cu organizarea colecțiilor.

O comisie a Consiliului Municipal, care studiasse situația Cabinetului de Istorie Naturală, în raportul din 4 iunie 1840 a propus următoarele:

Art. 1 — Societatea Pirineilor Orientali declară că orașul este proprietarul Cabinetului de Istorie Naturală.

Art. 2 — Ea acceptă alocația de 200 de franci, votată de Consiliul Municipal în ședința din 6 aprilie 1840, pentru acoperirea cheltuielilor de instalare a Cabinetului.

Art. 3. — Societatea, renunțând la titlul său de proprietar și la dreptul de uzufruct, își rezervă privilegiul de a prezenta trei candidați dintre care primarul să aleagă unul pentru a-l numi conservator al Cabinetului. Întrucât aceste funcții necesită consum de timp, o muncă intensă și de lungă durată, Societatea a cerut ca ele să fie retribuite.

În ședința sa din 4 august 1840, Consiliul Municipal a aprobat propunerile Societății. La 21 decembrie 1840 municipalitatea a numit pe Louis Companyo în funcția de conservator al muzeului, ce se afla instalat în localul fostei universități. De atunci administrarea Cabinetului, devenit Muzeu de Istorie Naturală, a fost asigurată de primăria orașului

Perpignan.

Sub autoritatea conservatorului său, Muzeul de Istorie Naturală s-a dezvoltat într-un mod spectaculos. Datorită muncii intense și a numeroaselor sale relații, între acestea numărându-se și cea cu François Arago, Louis Companyo a reușit să formeze, până la moartea sa în 1871, un impunător ansamblu de colecții. El a naturalizat mai multe sute de păsări colectate în împrejurimile orașului și a primit ca donație o mumie egipteană în sarcofagul său, numeroase moluște, insecte, o serie de obiecte etnografice din Polinezia și o importantă colecție egipteană oferită de către fiul său, Paul,

medic al Companiei de Suez, în timpul săpării canalului.

Acest centru de cultură a contribuit la formarea, către sfârșitul secolului al XIX-lea, a unor savanți și cercetători de talent precum academicianul Charles Deperet și arheologul Albert Donnezan care a lăsat muzeului din Perpignan, ca și celui din Lyon, bogate și importante colecții paleontologice.

În secolul al XX-lea, în disciplinele naturaliste s-a produs un transfer metodologic în profitul cercetării experimentale; pentru a face față constrângerilor materiale și umane, acestea s-au concentrat în jurul universităților și marilor organisme de cercetare care puteau oferi mijloacele necesare continuării activităților. Muzeul putea rămâne un martor al istoriei științelor și chiar un loc de răspândire a culturii științifice, dar și pierdea atributul de centru de cercetare. Astfel, cum s-a întâmplat în majoritatea muzeelor din provincie, el a cunoscut o perioadă de stagnare legată probabil și de consecințele crizelor generate de marile conflicte mondiale. În plus, colec-

Intrarea actuală a muzeului.

ale din Perpignan au avut mult de suferit în urma mutărilor dintr-un local în altul.

Astăzi muzeul este din nou un punct de atracție; este desigur un omagiu pe care populația îl datorează celei mai vechi și mai venerabile dintre instituțiile culturale ale orașului, martor al universității istorice reabilitate și menținute de-a lungul anilor de știință și pasiunea oamenilor lucizi și generoși.

În secolul al XX-lea, muzeul pierde atributul de centru de cercetare, așa cum s-a întâmplat cu majoritatea muzeelor din provincie, și cunoaște o perioadă de stagnare, poate și datorită crizelor generate de marile conflicte mondiale, la care s-a adăugat și mutarea colecțiilor dintr-un local în altul. Astăzi, muzeul este din nou un punct de mare atracție și interes cultural cu care se mândrește populația orașului Perpignan.

NOTE

1. Regatul Majorcăi, atribuit de suveranul Aragonului lui Jacques, fiul său cel mai mic, cuprindea Insulele Baleare, Roussillon-nul Cerdagne, și senioria de Montpellier. El s-a menținut între anii 1276—1344.
2. După dispariția regatului Majorcăi, Roussillon-ul, despărțit de Montpellier, s-a văzut lipsit de o universitate. În consecință, regele Pierre d'Aragon a hotărât fondarea unei universități la Perpignan.
3. Actualmente ocupat de serviciul Arhivelor municipale.
4. Carrere a fost și Inspector General al Apelor Minerale din Rossillon și Comitatul Foix, pentru care Ludovic al XV-lea i-a conferit în proprietate apele Escaldes din Cerdagne.
5. Școlile centrale, înființate în locul universității, au fost create prin decretul din 23 februarie 1795 și ofereau un învățământ diversificat: literatură, matematică, fizică, științele naturale, științe sociale și limbi vii, istorie, științe morale.
6. Emmanuel Bonafos (1774—1854), doctor în medicină al Universității din Montpellier (1790), membru corespondent al Societății Regale de Agricultură (1799), primul arheolog al Societății de Arheologie din Pirineii-Orientali (1800), conservator la Pepinierea departamentală (1817),

conducător al Societății Agricole Științifice și Literare a Pirineilor Orientali, suspendat din funcțiile sale în 1848.

7. Conform notei lui Emmanuel Bonafos către prefect, din 17 iunie 1801.

REFERENCES BIBLIOGRAPHIQUES

- BERLIC G., 1985, *Oiseaux récoltés dans les Pyrénées — Orientales*, „Bull. Soc. agr. sci. litt. Pyrénées Orientales”, 91: 157—163.
- BOURGAT R., 1987, *François ARAGO et le Muséum d'Histoire naturelle de Perpignan*, „Actes du colloque national des 20, 21 et 22 octobre 1986. Chaiers de l'Université de Perpignan”, 2: 109—116.
- BOURGAT, R. 1991, *Les collections de sciences naturelles témoins actifs de l'histoire des sciences*, „Actes du colloque REMUS. La muséologie des sciences et des techniques”, 12 et 13 décembre 1991. OCIM Ed. DIJON: 199—205.
- BOURGAT R., 1993, *La relation musée-recherche: le cas du Muséum de Perpignan*, „Colloque musées et recherches des 29, 30 novembre, 1-er décembre. Ministère de l'Enseignement Supérieur et Ministère de la Culture”, PARIS: 12—13.
- BOURGAT R., BELLEDENT F., 1983, *Notice historique sur le Muséum d'Histoire Naturelle de Perpignan*, „Bull. Soc. agr. sci. litt. Pyrénées-Orientales”, 91: 137—155.
- BOURGAT R., DUGUY R., 1985, *Premier échouage d'un *Ziphibus cavirostris* (CUVIER, 1823) sur le littoral roussillonnais*, „Conflent”, 133, 1: 20—29.
- BOURGAT R., GIORDANO M., 1994, Paul COMPANYO, *Un médecin perpignanais collaborateur de Ferdinand de LESSEPS*, „Bull. Ass. souvenir F. de LESSEPS, canal de SUEZ”, sous presses.
- BOUSQUET D., CARDUS N., GRACIA NATAL H., 1993, *Le sarcophage et la momie égyptienne du Muséum de Perpignan*, „Ann. Mus. Hist. Nat. Perpignan”, 3: 33—35.
- BREMOND J., 1989, *Les Papillons de la collection Dominique François ARAGO (1786—1853) du Muséum d'Histoire Naturelle de Perpignan*, „Conflent”, 161, 5: 17—51.
- BREMOND J., 1992, *Papillons remarquables de la collection du Muséum d'Histoire Naturelle de Perpignan*, „Conflent”: 43—52.
- GUYONNEAU P., MENEZO P., MARY D., POINTIER J. P., BOURGAT R., 1993, *Les Cypræidae du Muséum d'Histoire naturelle de Perpignan*, „Ann. Mus. Hist. nat. Perpignan”, 3: 15—30.
- LAVONDES A., 1984, *Collections polynésiennes du Muséum d'Histoire naturelle de Perpignan*, „Ann. Mus. Hist. nat. Perpignan”, 4: 3—12.
- PHILIPPE M., BOURGAT R., 1985, *La collection de vertébrés pliocènes du Muséum de Perpignan*, „Bull. Soc. Linnéenne Lyon”, 6: 146—160.